

تواصی به حق و تواصی به صبر از منظر مقام معظم رهبری علیه السلام

حجت الاسلام والمسلمین علیرضا انصاری*

مقدمه

یکی از دغدغه‌های مقام معظم رهبری علیه السلام شناخت شرایط و نیازهای جامعه است؛ از این رو معظم له همواره مسأله‌شناسی و مفاهیم کاربردی دینی را رصد می‌کند. یکی از مفاهیم دینی «توصیه به حق» و «توصیه به صبر» است.^۱ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام بارها در قالب نوشتار، سخنرانی و پیام بدین مسأله اشاره و بر عملیاتی کردن آن پافشاری نموده است؛ زیرا به باور ایشان، تشکیل «جامعه مطلوب»، با بهره‌گیری از عوامل متعدد، از جمله چهار اصل ذیل شکل می‌گیرد: ۱- ایمان؛ ۲- عمل صالح؛ ۳- تواصی به حق؛ ۴- تواصی به صبر. یعنی اگر این چهار عامل در جامعه وجود داشته باشد، سعادت‌مند و در غیر این صورت خسارت خواهد دید.

چرایی و اهمیت «توصیه به حق» و «توصیه به صبر»

در این جا سوالی که مطرح است این که چرا ایشان به دو اصل «تواصی به حق» و «تواصی به صبر»، پافشاری می‌کردند؛ علت و اهمیت این امر چیست؟ آن‌چه از رویکرد و مبانی معظم له استفاده می‌شود این است که سعادت فردی و تشکیل جامعه مطلوب مبتنی بر رعایت چهار اصلی است که در سوره عصر و دیگر آموزه‌های قرآنی برای نجات انسان و جامعه از خسران عظیم، ارائه شده است: «وَ الْعَصْرِ * إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ * إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ».^۲

اصل اول «ایمان» است که زیربنای همه فعالیت‌های انسان را تشکیل می‌دهد. اصل دوم

* نویسنده و پژوهشگر.

1. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1902>

«اعمال صالح» است. ایمان و اعمال صالح تداوم نمی‌یابد، مگر این که از یک سو دعوت به حق و معرفت صورت پذیرد و از جانب دیگر، در طریق اجرای این دعوت به صبر توصیه شود. به دنبال این اصول، دو اصل دیگر (تواصی به حق و تواصی به صبر) است.^۱ در اصل سوم قرآن (تواصی به حق) دعوت همگانی به حق اشاره شده است. تواصوا از ماده تواصی بدان معناست که بعضی، برخی دیگر را به حق سفارش کنند. حق به معنای واقعیت یا مطابقت با واقع است^۲ و جمله «تَوَاصُوا بِالْحَقِّ» معنای بسیار وسیعی دارد که امر به معروف و نهی از منکر... را نیز شامل می‌گردد. اصل چهارم (صبر) به سفارش کردن یک‌دیگر پرداخته است، چرا که بعد از شناخت، هر کس در مسیر عمل با موانعی روبه‌روست؛ اگر استقامت نداشته باشد نمی‌تواند حقی بستاند و عمل صالحی انجام دهد، یا ایمان خود را حفظ کند. صبر در این جا نیز معنای گسترده‌ای دارد که صبر بر اطاعت، صبر در برابر انگیزه‌های معصیت و صبر در مورد مصائب را شامل می‌شود.^۳ با توجه به اصول چهارگانه، روشن می‌شود که چرا در روایات آمده است: وقتی اصحاب و یاران پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به یک‌دیگر می‌رسیدند پیش از جدا شوند سوره عصر را خوانده، محتوای بزرگ این سوره کوچک را یادآور می‌شدند، سپس با یک‌دیگر خداحافظی کرده به سراغ کار خود می‌رفتند.^۴

عرصه‌های توصیه به حق و توصیه به صبر

در منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى «توصیه به حق» و «توصیه به صبر»، در عرصه‌های مختلف نمود می‌یابد که در این جا به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

الف) عرصه فردی

۱. توصیه به تقوا

یکی از مولفه‌های مفاهیم اخلاقی تقواست. «تقوا» در اصل از ماده «وقایه»، به معنای نگهداری یا خویش‌داری است؛ از همین رو امام علی عَلَيْهِ السَّلَام از «تقوا» به عنوان دژ نیرومند در برابر

۱. ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج ۲۷، ص ۳۰۰ و نیز رک: محمدحسین طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲۰، ص ۳۵۷.

۲. همان، ص ۳۰۲.

۳. رک: فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱۰، ص ۸۱۵ و محمدحسین طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲۰، ص ۳۵۷.

۴. ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج ۲۷، ص ۳۰۲.

گناه یاد کرده است: «اعْلَمُوا عِبَادَ اللَّهِ أَنَّ التَّقْوَى دَاوْرُ حِصْنٍ عَزِيزٍ».^۱ قرآن نیز تقوا را موجب رهایی از مهلکه می‌داند: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا...»^۲؛ و هر کس تقوای الهی پیشه کند، خداوند راه نجاتی برای او فراهم می‌کند...».

از سالکی پرسیدند تقوا چگونه است؟ گفت: هرگاه در زمینی وارد شدی که در آن خار وجود دارد چه می‌کنی؟ گفت: دامن برمی‌گیرم و خویشتن را مواظبت می‌نمایم. گفت: در دنیا نیز چنین کن که تقوا این‌گونه است. بر این اساس، رهبر معظم انقلاب علیه السلام می‌فرماید: «... تقوا موجب می‌شود که ما، هم خوب و درست بفهمیم، هم درست بیان و عمل کنیم... به همین دلیل است که بیشترین توصیه در قرآن و روایات به مؤمنان، توصیه به تقواست».^۳

۲. توصیه در حفظ معنویت

چه بسا انسانی به مراتبی از ایمان رسیده و توفیق حسنات و صالحات و کسب فضایل اخلاقی را هم یافته است اما در حفظ آنها موفق نباشد. مانند ابلیس و بلعم باعورا و بسیاری از شخصیت‌های صدر اسلام مانند طلحه و زبیر که ابتدا کارنامه موفق داشتند اما در پایان کار پرونده‌ای سیاه از خود برجا گذاشتند! قرآن کریم در بعضی از آیات به جای عمل و انجام دادن از "جاء به" یعنی آوردن استفاده کرده یعنی کسی که بتواند حسنه‌ای را تا روز قیامت و روز حساب با خود بیاورد از پاداش برخوردار می‌شود نه صرف انجام دادن! «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا»^۴؛ هر کس کار نیکی بجا آورد، ده برابر آن پاداش دارد.»
بسی نام نیکوی پنجاه سال که یک نام زشتش کند پایمال^۵

بر این اساس حفظ معنویت، مانند به دست آوردن آن سخت است؛ زیرا انسان همیشه در معرض لغزش قرار دارد و نفس اماره او را به گناه می‌خواند: «وَمَا أُبْرِيءُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ»^۶؛ من هرگز خودم را تبرئه نمی‌کنم، که نفس (سرکش) پیوسته به بدی‌ها امر می‌کند؛ مگر آن‌چه را پروردگارم رحم کند! پروردگارم آمرزنده و مهربان است." از این رو، آیت‌الله خامنه‌ای علیه السلام همواره به حفظ معنویت تاکید می‌کند:

۱. محمد بن حسین شریف الرضی، نهج البلاغه، ص ۲۲۱.

۲. طلاق: ۲.

3. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=320>

۴. آل عمران: ۱۶۰.

۵. مشرف الدین مصلح بن عبدالله شیرازی، گلستان، باب ۵، حکایت ۲۰.

۶. یوسف: ۵۳.

عزیزان من! بعضی از سرمایه‌های معنوی، با همه ارزشی که دارند، نیازمند حفظ کردن‌اند؛ مثلاً محبت را باید حفظ کرد، مثل گیاهی است که اگر به آن نرسیدید، از دست خواهد رفت. ایمان از این قبیل است. ایمان را باید حفظ کنید... حفظ این گوهر، با توأصی به حق و توأصی به صبر است.^۱

ب) عرصه خانوادگی

در آموزه‌های دینی، خانواده سنگ‌بنای جامعه است که فرد را به جامعه و نسل‌ها را به یک‌دیگر مرتبط می‌سازد؛ همان‌گونه که در زندگی اجتماعی، انسان‌ها بدون یاری نمی‌توانند نیازهای زیستی و روانی خود را برآورده سازند و این امر، بایستگی کارکرد مراقبتی خانواده را روشن می‌کند. رهبر معظم انقلاب به اصول مهمی توصیه کرده‌اند که نقش بنیادی در شکل‌گیری و استحکام خانواده دارد و از آن جمله است:

۱. توصیه زوجین در تأمین خوشبختی

دو رکن اساسی خانواده را زوجین تشکیل می‌دهند که اگر با مهارت‌های زندگی و اصول همسرمداری آشنایی داشته باشند، سعادت خانواده تأمین می‌شود. از این رو، شوهرمداری نیازمند مهارت و آشنایی با اصول همسرمداری است. زنی که بخواهد شوهرمداری کند، باید با به دست آوردن دل همسرش، وی را به کارهای خوب تشویق و از اعمال بد منع کند؛ زیرا خداوند قدرت فوق‌العاده‌ای به زن داده و سعادت و خوشبختی و بدبختی خانواده در دست اوست. زن می‌تواند خانه را به بهشت تبدیل کند و نیز می‌تواند آن را به صورت جهنمی سوزان درآورد. او می‌تواند شوهرش را به اوج ترقی برساند یا به خاک سیاه بنشانند.^۲ چنانکه شوهرمداری بزرگ‌ترین وظیفه یک بانوست، همسرمداری نیز، بزرگ‌ترین عمل یک مرد همسرمدار بوده و راز سعادت‌مندی خانواده می‌باشد. البته همسرمداری رموزی دارد که اگر انسان بدان آشنا باشد، می‌تواند همسرش را به صورت یک بانوی ایده‌آل و فرشته رحمت درآورد که با عشق خانه‌داری کند.^۳

از دیدگاه رهبر معظم انقلاب علیه‌السلام زن و شوهر می‌توانند با بهره‌گیری از «توأصی به حق» (و توأصی به صبر)، سعادت و خوشبختی هم‌دیگر را فراهم کنند:

ازدواج و اختیار همسر، گاهی در سرنوشت انسان مؤثر است. خیلی از زن‌ها هستند که

1. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?id=7875>

۲. ابراهیم امینی، آیین همسرمداری، ص ۲۶.

۳. همان، ص ۲۸.

تواصی به حق و تواصی به صبر از منظر مقام معظم رهبری علیه السلام ■ ۲۹۳

شوهران‌شان را بهشتی می‌کنند. خیلی از مردها هم هستند که زن‌هایشان را بهشتی می‌کنند؛ عکس آن هم هست...^۱... مراقب خودمان باشیم. نزدیکان افراد مراقبت کنند؛ زن‌ها از شوهرهایشان، شوهرها از زن‌هایشان، دوستان نزدیک از هم‌دیگر: و تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر...^۲

۲. توصیه زوجین در امر دین‌داری

دین‌داری، شاخصه‌ای است که همه ارزش‌های دیگر را با خود به درون زندگی منتقل می‌کند. مرد با ایمان هرگز به همسرش ظلم و ستم نمی‌کند. زن دین‌دار هم عفت خود را حفظ کرده، در اموال شوهرش خیانت نمی‌کند و اسرارخانه را فاش نمی‌سازد. روایت شده که مردی خدمت امام حسن علیه السلام رسید تا با ایشان درباره ازدواج دخترش مشورت کند، امام فرمود: «او را به همسری مردی تقوایبشه درآور؛ زیرا اگر او را دوست داشته باشد، اکرام و احترامش می‌کند و اگر بر او خشم گیرد، ستم نخواهد کرد».^۳

از دیدگاه رهبر فرزانه انقلاب علیه السلام هم دلی در خانواده اهمیت زیادی دارد:

... هم‌دلی و همکاری کردن، معنایش این است که هم‌دیگر را در راه خدا حفظ کنید. تواصی به صبر و تواصی به حق کنید. اگر خانم خانه می‌بیند شوهرش دارد دچار یک انحرافی می‌شود... اول کسی که باید او را حفظ کند، اوست؛ اگر متقابلاً مرد این احساس‌ها را به نوع دیگری از زنش کرد، اولین کسی که باید زن را حفظ کند شوهر اوست...^۴

همسر شهید مصطفی چمران درباره دلدادگی او به خداوند و اوج بندگی‌اش در محیط خانه می‌گوید:

خیلی دوست داشتم در نمازهای واجب به او اقتدا کنم، اما مصطفی می‌گفت: «تو نمازت را بخوان. پشت سر من نماز بخوانی، نمازت خراب می‌شود»؛ اما من نمازهایم را پشت سر مصطفی می‌خواندم. نمازش که تمام می‌شد، به سجده می‌رفت و صورتش را به خاک می‌مالید و گریه می‌کرد. خیلی سجده‌هایش طولانی می‌شد. هر شب از

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21432>

2. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?sid=103&>

۳. حسن بن طبرسی، مکارم الاخلاق، ص ۲۰۴.

4. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21432>

نیمه‌های شب تا اذان صبح، به نماز شب و تهجد مشغول بود. گاهی که دلم طاقت نمی‌آورد و به او می‌گفتم: «بس است دیگر؛ کمی استراحت کن»؛ در جواب می‌گفت: «تاجر اگر از اصل سرمایه‌اش خرج کند، ورشکست می‌شود. باید سود به دست آورد تا زندگی‌اش بگذرد. ما هم اگر قرار باشد نماز شب نخوانیم، ورشکست می‌شویم».^۱

ج) عرصه اجتماعی و سیاسی

۱. توصیه به نصیحت و خیرخواهی

در اسلام، همه انسان‌ها در مراقبت و حمایت از یک‌دیگر مسئول اند و این مسئولیت اجتماعی بر عهده همه اعضای جامعه اسلامی نهاده شده است. پیامبر ﷺ فرمود: «هر یک از شما همان‌گونه که خیرخواه خویش است، باید خیرخواه برادرش نیز باشد».^۲ البته این خیرخواهی بایستی هم درباره افراد عادی و هم مسئولان صورت گیرد؛ همان‌طور که مقام معظم رهبری نخست به خیرخواهی درباره افراد جامعه توصیه کرده است:

... شما برادر مؤمن من هستی. یک چیزی را به مصلحت شما می‌دانم، می‌گویم به شما. این اشکالی که ندارد ظاهراً. چیز خوبی است. لازم هم هست شرعاً. لازم هم هست خیرخواهی. «التَّصِيحَةُ لِلْمُؤْمِنِينَ» یا «لِإِخْوَةِ الْمُؤْمِنِينَ» یا «لِأُمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ» در همهٔ صور. این یک چیزی خوبی است دیگر. انسان باید نصیحت کند...^۳

رهبر معظم انقلاب به خیرخواهی و نصیحت مردم در مورد مسئولان نیز توصیه کرده است؛ زیرا نصیحت مسئولان از آن جهت ضرورت دارد که کارگزاران مصون از خطا نیستند و نظارت بیرونی می‌تواند درصد خطا و فساد مسئولان را کاهش دهد. حضرت علی علیه السلام نظارت و نصیحت مسئولان را از حقوق مدنی مردم می‌داند؛ آن‌جا که می‌فرماید:

ای مردم، همان‌گونه که من بر شما حقی دارم، شما نیز بر من حق دارید... و اما حق من بر شما آن است که در پیمان خود نسبت به ولی امر وفادار باشید، و در کاستی‌ها و ناهمگونی‌ها که أحياناً پیش می‌آید، خالصانه پیش‌قدم شوید، در حضور و غیاب دولت مردان در رفع و تذکر دادن به مسئولین مربوط بکوشید.^۴

۱. رضا آبیاری، همسران زمینی سرداران آسمانی، ص ۱۷ - ۱۸.

۲. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۲۰۸.

۳. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=190280>

۴. محمد بن حسین شریف الرضی، نهج البلاغه، ص ۸۰.

بر این اساس، آیت الله خامنه‌ای علیه السلام می‌فرماید: «از یک‌دیگر مراقبت کنیم، برای اینکه دچار لغزش نشویم. مردم مسئولین را موعظه کنند، نصیحت کنند، خیرخواهی کنند، بنویسند برای آن‌ها، بگویند برای آن‌ها، پیغام بدهند تا مبادا دچار لغزش بشوند...»^۱

۲. توصیه مسئولان به تقوا

تقوا از بایستگی‌های زندگی مؤمنانه است؛ اما این امر برای مسئولان نظام، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مسئولان نقش بنیادی در اصلاح و فساد جامعه دارند؛ همان‌گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي إِذَا صَلَحَا صَلَحَتْ أُمَّتِي وَإِذَا فَسَدَا فَسَدَتْ أُمَّتِي؛ دو گروه از امت من هستند که اگر اصلاح شوند، امتم اصلاح می‌شود و اگر فاسد گردند، امت فاسد می‌گردد. گفته شد که آن دو گروه کدام‌اند و حضرت پاسخ دادند: الْفُقَهَاءُ وَالْأُمَرَاءُ؛^۲ فقیهان و امیران.»

رهبر معظم انقلاب نیز، همواره بر پارسایی مسئولان تاکید می‌کند:

از جمله جاهایی که تقوا باید خودش را نشان بدهد اینجا است؛ یکی مسئله رعایت بیت‌المال است، یکی مسئله خویشتن‌داری در برابر طغیان نفس است... که ما مسئولین جمهوری اسلامی باید خیلی مراقب باشیم... لغزش‌ها انسان را فاسد می‌کند این علاجش هم مراقبت از خود است. مراقبت از خود هم، یعنی همین تقوا. بنابراین، علاجش تقواست. مراقب خودمان باشیم. نزدیکان افراد مراقبت کنند... دوستان نزدیک از هم‌دیگر: و تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر.^۳

۳. توصیه به خوب ماندن و خوب عمل کردن مسئولان

حقیقت این است که مسئولیت یک فرصت است؛ فرصتی که انسان می‌تواند با کار کردن برای خدا و خلق خدا زمینه سعادت دنیا و آخرت خود را فراهم کند و نام نیک از خود باقی بگذارد. این امر، میسر نیست، مگر اینکه قدرت و ثروت در مسیر صیانت از دین، خدمت برای مردم، عدالت و کرامت انسانی قرارگیرد؛ همان‌گونه که امام علی علیه السلام در نامه به اشعث بن قیس فرماندار آذربایجان، از حکومت به عنوان امانت^۴ یاد کرده، حکومت را ابزاری برای عملیاتی کردن

1. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?id=8033>

۲. حسن بن علی ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۵۰.

3. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?sid=103&aya=3&npt=7>

۴. محمد بن حسین شریف الرضی، نهج البلاغه، ص ۳۶۶.

دستورات دین دانست.^۱ خوب ماندن در این است که مسئول با انجام دادن عمل صالح به وعده‌های خود عمل کند؛ زیرا خوب ماندن و خوب عمل کردن، محبوبیت اجتماعی و دعای خیر مردم و جلب رضایت خدا را در پی دارد؛ از این رو رهبر فرزانه انقلاب همواره مسئولان را به «ذخیره عمل صالح» توصیه می‌کند:

...این اعمال خوب چیست؟ همان عمل صالح است: «...إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ»؛ از فرصتِ زودگذر، حداکثر استفاده را بکنید و برای مردم کار کنید تا بتوانید هم رضای الهی را کسب کنید... و هم البته نام نیک دنیوی و مردمی را کسب کنید و مردم بگویند خدا پدرش را پیامرزد...^۲

متأسفانه امروزه چه بسا مسئولانی بودند و هستند که در آغاز مسئولیت انسان ساده‌زیست، باتقوا و مردم‌دار بودند، اما عطش قدرت و ثروت مانع خوب ماندن اینان گردیده است؛ به گونه‌ای که گویا یادش رفته است این مسئول، همان انسانی است که با شعار مردم‌داری، اخلاق‌مداری و خدمت‌گزاری بر مسند قدرت قرار گرفته بود.

بر همین اساس، رهبر فرزانه انقلاب همواره به مسئولان توصیه می‌کند خوب بمانند و جذب صاحبان ثروت و قدرت نشوند: «...اما خوب بودن یک مسئله است، خوب ماندن یک مسئله دیگر است؛ باید سعی کنیم خوب بمانیم. همه ما در معرض اشکال هستیم، ممکن است خدای نکرده لغزشی برایمان پیش بیاید... بایستی مراقبت کنیم؛ هم خودمان از خودمان مراقبت کنیم، هم «و تَوَاصُوا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصُوا بِالصَّبْرِ»...»^۳. رهبر انقلاب در بیاناتی دیگر خطاب به نمایندگان مجلس فرموده است:

... یک مسئله دیگر هم نزدیک شدن به صاحبان قدرت و ثروت است؛ این را ما با شما بی‌رودربایستی عرض کنیم. بالاخره ما برادران هم هستیم؛ هم‌دیگر را بایستی توأصی به حق و توأصی به خیر کنیم. این خیلی خطر بزرگی است که کسی به خاطر تأمین نمایندگی در یک دوره، نزدیک بشود به صاحبان ثروت یا به صاحبان قدرت...^۴

حجت‌الاسلام والمسلمین سید علی حسینی می‌گوید:

زمستان سال ۱۳۵۹ بود. جلسه مسئولین روابط عمومی و تبلیغات سپاه پاسداران

۱. همان، ص ۱۸۹.

2. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?sid=103&aya=3&npt=7>

3. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1902>

4. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1902>

شهرهای کشور در "پادگان خلیج" آن وقت در حال برگزاری بود من در جلسه شرکت داشتم اواسط جلسه، وقتی شهید رجایی وارد سالن شد و در اولین صندلی خالی نشست! این صندلی، پشت سر من قرار داشت؛ در حالی که او به عنوان نخست وزیر کشور، باید به ردیف اول می‌رفت هر چه به ایشان اصرار کردیم که به صندلی ردیف جلو برود قبول نکرد؛ تا زمانی که موقع سخنرانی ایشان شد و به جایگاه رفت. بعد از اقامه نماز جماعت ظهر و عصر، ایشان همانجا روی زمین نشست و گفت: "امروز می‌خواهم ناهار را در خدمت شما پاسداران باشم". وقتی سفره را پهن کردند و ناهار را آوردند دیدیم که فقط "سیب زمینی پخته و نان" است. شهید رجایی... همراه ما این ناهار ساده را خورد و گفت: "ناهار امروز، از بهترین غذاهایی بود که در طول عمرم خوردم بعد از ناهار به ایشان گفتم: "یک یادگاری به من بدهید". گفت: "یک تسبیح از خودم دارم" و از جیبش تسبیح را در آورد و به عنوان هدیه به من داد و تشریف برد.^۱

۴. توصیه بر نظارت‌های درون سازمانی مسئولان

یکی از راه‌های مهم کیفیت‌بخشی عملکرد مسئولان، نظارت است که در آموزه‌های دینی از آن به نظارت عمومی یا «امر به معروف و نهی از منکر» یاد و سخت بدان پافشاری شده است: « شما بهترین امتی بودید که به سود انسان‌ها آفریده شده‌اند؛ (چه اینکه) امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید»؛^۲ اما هرگاه مردم، امر به معروف و نهی از منکر را به عهده یک‌دیگر بیندازند، آگاه باشند عذابی از جانب الهی نازل خواهد شد...»^۳

یکی از مصادیق نظارت همگانی، نظارت‌های درون سازمانی است؛ یعنی اینکه هر کدام از نهاد و سازمان‌ها... بر زیرمجموعه خود نظارت کنند. این امر سبب می‌شود که مسئولان وظایف خویش را بهتر انجام دهند و فساد اداری و مسئولیتی کاهش یابد. از این رو، علی علیه السلام به کارگزاران خود چنین دستور داد: «وَأَبْعَثِ الْعُيُونَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقِ وَالْوَفَاءِ عَلَيْهِمْ»؛^۴ با فرستادن مأموران مخفی و راستگو و باوفا کارهای آنان را زیر نظر بگیر.

با توجه به اهمیت این امر، رهبرانقلاب بارها بر این نوع نظارت بر مسئولان توصیه کرده

1. <https://www.rajaneews.com/news/25334>

۲. آل عمران: ۱۱.

۳. ابن بابویه محمد بن علی، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ص ۲۵۲.

۴. علی احمدی میانجی، مکاتیب الأئمة علیهم السلام، ج ۱، ص ۲۱۶.

است: آخرین بحث من در مورد مجلس این است که شما دو مرکز بسیار مهم دارید... یکی مرکز پژوهش‌هاست که مرکز کارشناسی است... و مرکز دوم مرکز نظارت بر رفتار نمایندگان است... همه ما در معرض اشکال هستیم... {از این رو} بایستی مراقبت کنیم؛ هم خودمان از خودمان مراقبت کنیم، هم «و تَوَاصُوا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصُوا بِالصَّبْرِ». این مرکز نظارت بر رفتار نمایندگان همان «تَوَاصُوا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصُوا بِالصَّبْرِ» است...^۱

۵. توصیه به صبر در مبارزه با استکبار

یکی از شاخصه‌های مهم انقلاب اسلامی، استکبارستیزی است. استکبارستیزی با هویت انقلاب اسلامی درآمیخته است، به طوری که در صورت کنار گذاشتن آن، انقلاب دست‌خوش دگرپسویی هویتی خواهد شد. روحیه استکباری و اهداف سلطه‌گرایانه از خصوصیات استکبار به‌ویژه آمریکاست و علت مخالفت ما با آمریکا نیز به دلیل این خصوصیت است. رهبر معظم انقلاب در این خصوص فرموده است: «آنچه ما با آن مخالفیم عبارت است از حاکمیت ظلم و طغیان و استکبار؛ «آمریکا» که می‌گوییم یعنی این؛ مخصوص آمریکا هم نیست. امروز البته قلّه طغیان و استکبار و طاغوت، آمریکاست».^۲

بر این اساس، معظم له معتقد است مبارزه با آمریکا با استفاده از سه عنصر «بصیرت»، «تواصی به حق» و «تواصی به صبر» شکل می‌گیرد؛ اگر این سه اصل محقق شود: «دو عنصر مهم برای مواجهه با این دشمنی‌ها لازم است: یکی عبارت است از بصیرت و دومی، عبارت است از صبر و استقامت...^۳ خب اگر این دو خصوصیت وجود داشته باشد، دشمن غالب نمی‌شود. یکی از راه‌هایی که این دو خصوصیت را بتوان در جامعه حفظ کرد، عبارت است از «تواصی»، همان که در سوره‌العصر هست: «و تَوَاصُوا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصُوا بِالصَّبْرِ» مردم یک‌دیگر را تواصی کنند. این زنجیره تواصی و توصیه کردن به یک‌دیگر [برقرار باشد]؛ هم توصیه به حق کنند، راه حق را تأکید کنند، هم توصیه به صبر بکنند... اگر چنانچه تواصی به صبر و تواصی به حق و بصیرت در جامعه وجود داشته باشد، این جامعه به آسانی دست‌خوش تحولات دشمن نخواهد شد؛ اما اگر چنانچه این جریان تواصی که زنجیره محافظت مؤمنان است، قطع بشود، قطعاً خسارت خواهد رسید...^۴

1. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46045>

2. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1145>

۳. محمد بن حسین شریف الرضی، نهج البلاغه، ص ۲۴۸.

4. <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1062>

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. آبیاری، رضا، همسران زمینی سرداران آسمانی، چاپ اول، قم: بوستان کتاب، ۱۴۰۰ ش.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، چاپ دوم، قم: الشریف الرضی، ۱۴۰۶ ق.
۳. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، مصحح: غفاری، علی اکبر، چاپ دوم، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۶۳ ش / ۱۴۰۴ ق.
۴. احمدی میانجی، علی، مکاتیب الأئمة عليهم السلام؛ مصحح: فرجی، مجتبی، چاپ اول، قم: دارالحديث، ۱۴۲۶ ق.
۵. امینی، ابراهیم، آیین همسرداری، چاپ سی و نهم، قم: بوستان کتاب، ۱۴۰۰ ش.
۶. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، مصحح: صالح، صبحی، چاپ اول، قم: هجرت، ۱۴۱۴ ق.
۷. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین، ۱۴۱۷ ق.
۸. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، چاپ چهارم، قم: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش.
۹. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ش.
۱۰. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، مصحح: غفاری، علی اکبر، چاپ چهارم، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ق.
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، تفسیر نمونه، چاپ دهم، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۳۷۱ ش.